

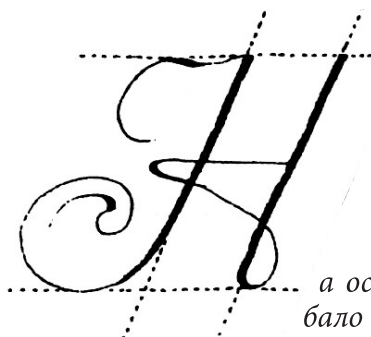
УДК

Наташа Д. Марјановић*

Музиколошки институт САНУ

Београд

МУЗИКА И
ПРОСВЕТИТЕЉСКА
ДЕЛАТНОСТ ЈОВАНА
ГРЧИЋА**

а основу увида у архивску грађу, рад би требало да осветли до сада мање познате аспекте музичке делатности Јована Грчића, на пољу професорског ангажмана, као диригента, односно као музичког писца и критичара. Његова значајна музичко-просветитељска улога сагледана је у контексту шире слике културно-уметничких дешавања и поља опште и музичке културе и просвете међу Србима у последњим деценијама 19. и почетком 20. века.

Кључне речи: музичко просвећивање, Велика новосадска српска православна гимназија, хорска музика, беседе, концерти, педагошки рад, написи о музици

---

* natasamarjanovic4@gmail.com

** Студија је резултат рада на пројекту Музиколошког института САНУ *Идентитети српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови* (бр. 177004), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Лик Јована Грчића (1855–1941), професора, књижевника и преводиоца, осветљен је у литератури писаним сећањима на различите сегменте његових професионалних активности – првенствено на место професора у Великој новосадској српској православној гимназији, члана Матице српске, члана Редакцијског одбора *Летописа Матице српске*, дугогодишњег председника Српске читаонице у Новом Саду и члана управе Српског народног позоришта, као и уредника и сарадника различитих часописа, алманаха, календара и годишњака. Сегмент професионалног профила који се односи на делатности на пољу музике мање је познат, неретко чак и изостављен у биографским приказима његовог живота и рада. Три су основне целине које карактеришу ово поље и које ћемо овом приликом представити: 1) место музике у Грчићевој професорској делатности, 2) диригентске и организаторске активности и 3) статус музичке уметности у Грчићевом списатељском (критичарском, преводачком и уредничком) раду.

Истраживање је првенствено засновано на увиду у архивску грађу (лична Грчићева документа, дневнички записи, преписка, посредно и извештаји Велике новосадске православне гимназије), периодичну штампу, као и заоставштине појединих Грчићевих савременика, ученика и сарадника. Значајно упориште за сагледавање Грчићеве улоге на пољу ширења српске музичке културе и просвете у последњим деценијама 19. и почетком 20. века пружају и драгоцене белешке објављене у ауторовим *Портретима с писама*.¹ Осим сарадничког односа са угледним српским музичким посленицима, композиторима и диригентима, ови записи приказују и опште прилике на пољу актуелних културних музичких дешавања, у Новом Саду и у другим градским срединама Хабзбуршке монархије, односно у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевини Југославији.

*

1) Познато је да је Велика новосадска српска православна гимназија имала посебан значај међу српским образовним установама на подручју Хабзбуршке монархије, главним средиштима очувања и развоја српске националне културе у 19. веку. Како су историографи истицали, кључни задаци Гимназије, од њеног оснивања, били су: „опште изображавање српске омладине у народном духу, чување и неговање српске православне вере, чување и изучавање српског језика и историје књижевности” (Пушибрк 1910а: 20). Као и Учитељска школа у Сомбору, Богословија и Гимназија у Сремским Карловцима,

¹ Ј. Грчић 1924–1926, *Портрети с писама*, 2, 3, 4. Загреб: Књижара З. и В. Васића – Издање загребачке добротворне задруге Српкиња.

новосадска Гимназија имала је и изражену музичко-просветитељску улогу и била једна од матица музичког живота и ширења музичке културе међу Србима на овом подручју (Милановић 1994: 87). Заслуге за музичко-просветитељску мисију припадале су низу професора Гимназије, неретко и музичких аматера, али изузетних познавалаца и љубитеља музике, међу којима је био и Јован Грчић.

Са свршеном винковачком и новосадском гимназијом, дипломом Филозофског факултета у Грацу и тезом из области класичне филологије, коју је одбранио на Универзитету у Будимпешти, Грчић је у Гимназији предавао српски, латински, грчки, немачки и мађарски језик са књижевношћу. Такође, његово име спомиње се у највећем броју гимназијских извештаја и прегледа просветног рада у области музике (Пушибрк 1910а; Милојевић 1928; Пашћан 1960). Према подацима из извештаја, Грчић је у овом училишту музику предавао почев од 1875. године (Пашћан 1960: 102).² Основно Грчићево ангажовање било је на предмету „нотално певање”, које је у програм рада уведено паралелно са „црквеним појањем”, а подразумевало је савладавање вишегласних, хорских – световних и црквених музичких партитура.

Како сведочи Васа Пушибрк, директор Гимназије (1871–1910), у првој половини 19. века дужност учитеља појања била је поверена гимназијским вероучитељима. Поред њиховог основног позива, предавања науке вере и тумачења Св. јеванђеља, катихете су обучавале ученике у појању црквених песама, које су ученици Гимназије обавезно појали у цркви, на богослужењима, током трајања школске године. За катихете су у овом периоду стога и бирани најбољи појци међу паросима. Појање се, међутим, учило напамет, што је отежавало сам процес учења и доприносило неуједначености и неутемељености у очувању традиционалних црквених песама. Половином века (нарочито после 1848. године), са потребом да гимназијски ученици осим црквених певају и световне песме, појавила се потреба да дужност учитеља појања буде одељена од катихетских. Када су ту дужност преузели световни учитељи музике, а појање се почело изучавати из првих нотних записа, постепено је дошло до напретка на овом пољу (уп. Пушибрк 1910а: 23).

Нови метод учења црквеног појања и хорског певања, из нота, управо је био заменио стари принцип учења „напамет”, „по слуху” и значајно унапредио ниво музичке наставе у Гимназији и током Грчићевог професорског ангажмана (уп. Пушибрк 1910а: 23). Поставши

² На поменутој позицији Грчић је наследио претходног професора Александра В. Поповића, у Гимназији активног првенствено као професора природних наука, хемије и минералогije, редовног члана Мађарске академије наука и дописног члана Аустријске академије наука.

познат по лепом, узорном појању, гимназијски хор је често позиван да учествује у свечаним, славским богослужењима, на дочецима архијереја и у различитим другим пригодама, у многим општинама у околини Новог Сада. Истакнута су појачка хорска учешћа на службама у Иригу са патријархом Германом Анђелићем, у Футогу и у Сентомашу са владиком Василијаном и патријархом Георгијем Бранковићем, у Сенти са бачким епископом Германом Опачићем, у Кули, Старом Сивцу, Жабљу и Каћу са епископом Митрофаном Абрамовим (уп. Пушибрк 1910а: 24). Посебан успех гимназијског хора забележен је и приликом два путовања у Будимпешту (1885. и 1886. године), када су ученици на задовољство тамошњег српског становништва певали на богослужењима у пештанској и у будимској српској православној цркви (Пушибрк 1910а: 31).

Велика Грчићева посвећеност музичком васпитавању ученика била је примећена као посебна новина у раду ове школе, а нарочито се одразила на програм светосавских беседа и концерата. Такође, као значајна допуна разноврсности музичког образовног програма у Гимназији, 1881. уведена је и могућност учења виолине са Грчићем (Пашћан 1960: 103). Музички предмети – учење виолине, клавира и тамбуре, нашли су се у низу необавезних предмета у Гимназији, поред „слободоручног” и геометријског цртања, француског језика и стенографије, а извештаји сведоче да су у области музике ученици показивали изузетно добре способности и успехе (Пушибрк 1910а: 29).

Као историјски, документарни извори и као интимна сведочанства о аспектима професионалног, али и приватног односа између књижевника и музичара који су дали изузетне доприносе историјском развоју српске црквене и световне музике, музичке педагогије и науке о музици последњих деценија 19. и почетком 20. века, драгоцени су Грчићеве записи о његовим ученицима и наследницима. Управо портрету Тихомира Остојића, свог штићеника и ученика, касније и сарадника у Великој српској православној гимназији, Грчић посвећује најобимније биографске белешке у *Портретима с писама* (Грчић 1924–1926). Остојића је Грчић чак примио у свој дом као старатељ и на тај начин му омогућио гимназијско школовање. Подучавао га је свирању клавира и давао му лекције из француског и немачког језика. У жељи да му омогући стицање ширих искустава, са Остојићем је одлазио на путовања у Будимпешту, посећивао музеје и галерије, упознавао га с разноврсним, богатим културним садржајима. Наводи из Остојићевих младалачких дневничких записа, као и сегменти преписке, сведоче о Остојићевој топлој захвалности учитељу и старатељу, као и о различитим аспектима њихове сарадње (уп. Грчић 1924–1926, Остојић, РОМС, М. 5901, Томашевић 1991, Марјановић 2016). Остојић је редовно учествовао на беседама које је Грчић организовао,

најчешће као пијаниста, али и као диригент. Посебно је значајна и Грчићева подршка у вези с објављивањем зборника напева карловачког појања, које је Остојић хармонизовао за потребе својих другова, ученика Велике новосадске гимназије (в. Петровић 2010, Марјановић 2016).

Дугогодишњи професор и директор Гимназије Васа Пушибрк забележио је да су се многи ученици ове школе, са богатим искуством хорског певања, окушавали и у компоновању или као хоровађе у разним српским општинама (Пушибрк 1910а: 26). Поменимо овом приликом и мање познато име Велимира Сперњака, банатског свештеника, који је управо током школовања у Великој новосадској гимназији (1888–1890), уз Јована Грчића као професора музике значајно проширио поља своје музичке делатности (уп. Рибић 1996). Према исписима из архивске грађе, Сперњак је као матурант (1890), у друштву са Ђуром Трифковићем³ и професором Грчићем, учествовао у оснивању и првим активностима гимназијског оркестра, тзв. „Свирачког збора”, у којем су заједнички суделовали ученици и професори (в. Биографија В. Сперњака, Архив МИ САНУ; РОМС, М. 1.647). Учешће у концертним вечерима и укупна искуства из тада богатог концертног живота Новог Сада инспирисали су Сперњака да већ као ученик започне и рад на хармонизацији српских народних мелодија. Несумњиво је да је, уз основна знања из компоновања која је добио за време кратког студирања на Конзерваторијуму у Будимпешти (1890), управо помешан ангажман у оркестру новосадске гимназије био кључно упориште за наставак Сперњакових активности у Сремским Карловцима, за време похађања Богословије (1890–1894), где у заједници са Миланом Недељковићем и богословом Душаном Котуром (касније професором музике у Карловачкој гимназији) оснива и диригује оркестром „Дилетантски свирачки збор”. Могуће је да су управо многоструке диригентске и организационе Грчићеве активности биле узор Сперњаку и приликом оснивања неколико хорских ансамбала – најпре ђачког мушког хора са ученицима Гимназије и Богословије у Сремским Карловцима, а потом, током свештеничке службе, и мешовитог хора у Делиблату (1896–1899), хора учитеља, занатлија и сељака у Уљми (1899–1908) и у Опову (1909).

О односу пуном поштовања према професору сведоче многа документа из пера Грчићевих ученика (различити дописи, честитке, писма). Као илустрација служи и захвалница коју су на празник Светог Јована (1879), ученици четвртог разреда Гимназије упутили свом професору, поводом имендана:

³ Ђура Трифковић (1872–1940), будући лекар, управник Српског народног позоришта, био је син јединац српског књижевника, комедиографа Косте Трифковића (1843–1875).

Драги нам учитељу,

И на данашњи дан дођосмо, братском слогом подстакнути а љубављу твојом одушевљени, да Ти се захвалимо за оне огромне труде, које си положио за нас од онога дана, кад си стао пред олтар просвете, да приносиш велике жртве народу српском; да нас захвалне Ти ученике изведеш на стазу среће и напретка; да нам покажеш пут куд векови-ма тежише милијуни народа, теже и тежиће до века – пут просвети и образованости од куд ниче и рађа се човечије благостање у сваком погледу, те да и од нас наш народ који је толико трпео и препатио види користи.

Знамо ми, учитељу нам драги, што наш велики песник вели да се тешко у полет пуштати „на лађици крила распетијех, без кормила и без руковође.“! То све пред очима имајући, и тврдо уверени да ће Твоја очинска брига и од јако над нами лебдити, чинимо Ти ево у слози и љубави братској најсветлију и најпријатнију своју дужност: честитамо Ти данашњи светли имен-дан и од Бога приносимо дуга Ти века и среће и здравља и кличемо Ти сви у глас: живио нам, Бог да, дуго и срећно, на понос нам и драгог завода овог на срећу и корист васколиком Српству!

И да нас изведеш до краја, куд си нас повео, а након нас још дуго и много да изводиш и млађу нашу браћу и потоњи нараштај Српства.

А овај мален дарак нек прими љубав Твоја као обележје и видљиво знамење нашег ученичког и синовњег поштовања и нека буде спомен и сведочанство, да Те од срца љубимо и да ћемо Те љубити и са захвалношћу сећати се Твоје својске бригае и учитељске наставе око нас док смо год живи, и у то име живио нам драги учитељу, живео – много и дуго!

У Новом Саду на Јовањ-дан 1879. год.

Твоји захвални ученици:

Милан Црној[ачк?]ић, Властимир Богосављевић, Јован Маињски, Љубомир Милетић, Сава Недељковић, Глиша Миковић, Милутин Јакшић, Богомиљ Јагодић, Богдан Богдановић, Ђорђе Михајловић, Иван Мартиновић, Војин Монашевић, Душан Петровић, Ђорђе Ракић, Жарко Стакић, Урош Кузмановић, Кајица Иванић, Новак Ковачевић, Ђорђе Иванић, Илија Јанковић, Миладин Војновић, Јован Стејић, Милош Григоријевић, Роберт Марковац, Емил Костић, Глиша Миладиновић, Лаза Летић, Јерем Мирковић, Миливој Мишић

Својему драгом учитељу старешини

Господину професору Јовану Грчићу

Поздрав на имен-дан год. 1879.

у смерности и захвалности поднео 4. разред срп.вел.гимназије новосадске

(Саставио и говорио Новак Ковачевић)

(РОМС, М. 5513)

2) Ангажовања Јована Грчића као диригента и организатора гимназијских светосавских беседа и концерата посебно су значајна за осветљење његовог музичког портрета. Познато је да је основна идеја окосница уметничког репертоара ових свечаности било неговање националне културе и уметности. Настале из племенитих побуда да се од стеченог прихода формира фонд намењен школовању сиромашних ученика, гимназијске светосавске беседе су имале и статус културно-уметничких светковина од ширег друштвеног значаја (Томашевић 1991: 84–85). Грчић је, према различитим изворима, у периоду од 1878–1901. године, овим ангажманима прилазио с пуном посвећеношћу – припремајући музички програм, али и вршећи техничку припрему преписивањем нота, те коначно увежбавајући хорски ансамбл и солисте (Томашевић 1991: 85).

На пољу организације и музичких извођења на концертима и светосавским беседама била је нарочито изражена и Грчићева професионална сарадња са Тихомиром Остојићем. Остојићево име уобичајено се налазило већ на објавама програма за гимназијске беседе које је Грчић водио (Томашевић 1991: 85), у којима је Остојић узимао учешћа као композитор, пијаниста и диригент. Грчићеви сарадници и наследници истицали су да је у припремама музичких извођења био врло строг и педантан. Његов педагошки рад вредновали су изузетно високо, са посебним акцентом на неформалне тренутке, ван проба, када је Грчић умео у спонтаном разговору да међу младима изазове потпуно одушевљење музиком (Пашћан 1960: 103).

Приликом осмишљавања програма, проналазио је ослонац у хорским делима домаћих композитора (Корнелија Станковића, Јосифа Маринковића и Стевана Мокрањца, Тихомира Остојића, Јована Иванишевића и Исидора Бајића) као и хрватских и чешких аутора (Ватрослава Лисинског, Вацлава Хорејшека, Славољуба Лжичара, Ивана Зајца, Даворина Јенка, Јосифа Цеа, Хуга Доубека, Роберта Толингера). У белешкама мемоарског типа Грчић је забележио да је неретко чак добијао приговоре да у овом домену фаворизује страну музику на штету домаће (Грчић 1924–1926), па је стога за поједине светосавске беседе од својих познаника и сарадника посебно наручивао пригодне композиције на стихове српских аутора. Међу музичарима са којима је активно сарађивао били су Мита Топаловић, у оно доба диригент Панчевачког српског црквеног певачког друштва, као и Јован Пачу, Стеван Мокрањац, Јован Иванишевић и Драгомир Брзак (уп. Марјановић 2016).

Одјеци у штампи односили су се на Грчићево добро познавање музичке литературе и на висок извођачки ниво хорског ансамбла којим је Грчић руководио (Пашћан 1960: 103). О спремности ансамбла

за извођење и захтевнијих хорских партитура сведоче и чињенице да су на репертоару концерата овог састава, поред других хорских дела различитих аутора, биле и готово све *Руковети* Стевана Мокрањца (уп. Марјановић 2016: 39).

На репертоару светосавских беседа, под Грчићевом организационом и диригентском управом, била су и дела западноевропских композитора (в. Пушибрк 1910б: 124–132). Посебно су упечатљива сведочанства о извођењу мелодраме *Јосиф у Мисиру* француског композитора Етијена Меила, на светосавској беседи 1890. године. Поред других докумената, сачувана је рукописна свешчица (богато украшених корица, са минуциозно извезеним насловом на плишаном омоту свеске), у којој ученици Гимназије особито благодаре професору Грчићу за искуство музицирања у извођењу овог дела (РОМС, М. 1.647). Међу седамнаест потписника – чланова „свирачког збора” су и већ поменути Велимир Сперњак, тада ученик осмог разреда, као и Станоје Станојевић, будући угледни српски историчар.⁴ Нарочито захвални за ово музичко искуство, чини се да су ученици препознали уметничке вредности на које је Грчић овим подухватом желео да укаже, када је са посебном амбицијом и поверењем у извођачке могућности гимназијских музичких ансамбала кренуо и ка проширењу музичког репертоара на светосавским беседама:

„Како се сад, уз добро увежбане певаче, на беседама располагало и вољним, вештим свирачима, дошло се на мисао да се на беседама прикаже и што веће, чиме би не само одскочио углед беседа, него би се и ђацима дала прилика, да виде и осете, како музика уме да даде снажна и речита израза најплеменитијим, најсветијим људским осећајима. Избор је пао на музикалну драму *Јосиф у Мисиру*, којој је предмет узет из Библије, Старог Завета, а прекрасну партитуру за њу, 1807. године довршио признати француски композитор Etienne-Nicolas Mehul. Успех је превазишао свако очекивање. Ђачки оркестар не само сложено и сигурно одсвирао како увертиру тако и оба антр-акта, него је и децентно и смишљено пратио солисте и зборове.” (Грчић 1928: 20–21).

Међу Грчићевим написима забележени су и детаљи о подели певачких улога и посебно похваљени ученици – појединци, као и хорски и инструментални ансамбли који су учествовали у извођењу овог дела (в. Грчић 1928: 21). Истакнут је изузетно добар пријем код публике, као и похвале које су уследиле у периодичној штампи. Овај велики успех, према Грчићевим речима, подстакао је приређиваче гим-

⁴ Међу потписницима су и: Ђорђе К. Трифковић, Ђуро Ј. Димовић, Душан М. Миоковић, Владимир Алексић, Ђорђе Кривопад, Лазар Цвејић, Душан Патаћ, Јован Бојкић, Станислав Белеслијин, Стеван Попић, Јован Радоњић, Владислав Боберић, Бранко Рајкић и Владимир Ристић.

назијских беседа на још смелији покушај, припрему извођења сегментата Моцартове опере *Титово милосрђе*, уз извесна поједностављења у партитури, за осамнаесту беседу (в. Грчић 1928: 22). На програмима наредних беседа нашле су се и многобројне нумере из познатих опера Гуноа, Росинија, Бизеа, Вебера, Вердија, Мајербера, прераде Моцартових концерата и Вагнерових увертира, као и клавирска дела романтичарских композитора (в. Аноним 1928: 34–42).

Грчић је прегледно и детаљно, у посебном тексту објављеном у *Споменици о педесетој беседи новосадске гимназије*, представио све сегменте репертоара који је на беседама, почев од 1874. године, био заступљен, посебно коментаришући аспекте хорског, пијанистичког дела програма, као и наступе камерних састава, соло-певача и рецитатора (в. Грчић 1928: 16–26). Систематично је приказао учешће хорских диригената који су припремали ансамбле (мушки, мешовити и дечији хор) и јавно наступали (Александар В. Поповић, Милутин Јовановић, Јован Грчић, Тихомир Остојић, Франтишек Петрик, Исидор Бајић). Именом је побројао и истакнуте приложнике, нарочито првих беседа, међу којима су били црквени великодостојници патријарх Прокопије Ивачковић, бачки епископ Герман Анђелић, угледни представници српског грађанства Софија Пасковић, Анка Милетић, супруга Светозара Милетића, Стеван Брановачки, Михаило Полит Десанчић, Илија Вучетић, Васа Ђурђевић, Чика Стева В. Поповић, као и ученици Гимназије.

Сегменти Грчићеве преписке са његовим тада већ бившим учеником Мирком Балубцићем посебно осветљавају процесе припрема јубиларне педесете гимназијске беседе (1927), као и поменуте *Споменице*. Као један од главних организатора, Балубцић се писмима (1926) обраћао Грчићу за савете и препоруке у вези са осмишљавањем програма, али и са молбом за непосредно Грчићево учешће, дириговање на јубиларној педесетој свечаности.⁵

Осим оних у Гимназији, запажене су, и у периодичној штампи редовно коментарисане, беседе и друге вечерње забаве организоване у дворанама Српске читаонице. У музичком делу програма учествовали су у оваквим приликама и различити инструментални састави (пored камерних састава, вокалних солиста уз инструменталну пратњу, понекад би, рецимо, свирала капела Грађанског ватрогасног друштва), а хором је најчешће дириговао Јован Грчић (*Јавор* 1878: V, 1585; 1878: VI, 89–90; 1892: XIX, 256; Ђурић 1996).

⁵ Као протођакон и учитељ појања, Мирко Балубцић је приредио збирку *Православно српско црквено велико појање и утврђене стихире*, Српска манастирска штампарија, Сремски Карловци 1913. Овај сегмент његових активности свакако се може довести у везу и са периодом који је у новосадској Гимназији провео као Грчићев ученик.

Као угледни музичар, хоровађа, гимназијски професор, али и потпредседник Читаонице, Грчић је у овом седишту новосадског културног и музичког живота био активан и у улози предавача. Међу запаженим наступима на једном од сѐла (1900) био је и његов говор о значају који окупљања омладине у Српској читаоници имају за развијање културног живота, разбијање монотоније и приближавање људи из различитих друштвених сталежа, односно одржавање духа националне припадности међу Србима у Новом Саду, али и читавој Угарској. На истом предавању Грчић је изнео и сећања на сѐла која је као дете и младић посећивао у Вуковару, његовом родном месту (Ђурић 1996: 239). Занимљиво је да је о сродној теми, са сличним кључним порукама, говорио и Грчићев ученик Тихомир Остојић на Певачкој слави Срба певача у Сомбору (1914). Остојићеви одговори на питање „Шта могу наша певачка друштва чинити за народно просвећивање” односили су се првенствено на аспект добровољног рада интелигенције и омладинских удружења, у циљу општег подизања нивоа српске просвете. Несумњиво је да је Грчић значајно утицао на Остојићеве ставове о уметности као једној од кључних тачака у овом процесу – уметности, коју је требало приближити најширим народним слојевима, јер „она не доноси само забаву, већ продуховљује, обогаћује душевни живот и даје му дубљи смисао” (в. РОМС, М. 9.510). Приређивање поучно-забавних сѐла Остојић је издвојио као једну од најзначајнијих активности у организацији, односно ширењу основне мисије певачких друштава, главних делатника на пољу уздизања музичке уметности као вида сазревања националне свести и националног програма међу Србима у овом периоду. Ово предавање, са кључним порукама, Остојић је, као уредник, ставио на увид и читаоцима *Летописа Матице српске* 1914. године (Остојић 1914: 1–13).

3) Коначно, обим списатељске, посебно критичарске делатности и одлике списатељског пера засебно откривају музички таленат и ширину музичког образовања, па и још један вид музичко-просветитељске мисије Јована Грчића. С обзиром на обим грађе која о томе сведочи, посебна студија могла би бити посвећена детаљном приказу његове улоге као уредника часописа *Стражилово*, *Јавор*, односно као сарадника *Бранковог кола*, *Браника*, *Заставе*, *Босанске виле*, *Летописа Матице српске*, *Српског књижевног гласника* и других листова. И на овом пољу делатности Грчић је наступао као посвећени музички просветитељ, стављајући у фокус теме из области музике и актуелности музичког живота, као што је редовно пласирао и резултате своје директне сарадње са музичарима – управо је у *Стражилову* (1887: 38) објављена препорука Васе Пушибрка за објављивање *Старог карловачког пјенија* Тихомира Остојића, Грчићевог ученика; у истом листу истакнуте су композиторске вештине Јована Пачуа у преношењу на-

родних и варошких музичких мотива у клавирске комаде, и стварање успешних ауторских композиција у српском духу; у *Стражилову*, као и у *Јавору*, објављивана су дела Јована Иванишевића, првог школованог црногорског композитора са којим је Грчић одржавао редован контакт, појединачне цртице из биографија мање познатих музичара са којима је сарађивао, итд.

О спектру општег, посредно и о темељима музичког образовања, засебно сведочи увид у каталог приватне библиотеке Јулке и Јована Грчића (РОМС, М. 5516). Пуне две рукописне свеске садрже прецизно класификоване податке о литератури на немачком, француском, мађарском, латинском, италијанском и енглеском језику. Најобимнији сегмент библиотеке – област немачке књижевности – поред обиља каталога, енциклопедија, есеја и студија, филозофских беседа, научне литературе из области филологије, природних наука, медицине, статистике, стенографије, садржи посебан одељак са уметничким монографијама, делима лепе књижевности, драмама, „певанијима” и оперским либретима. Посебан одељак чине драме, романи, епски спевови и лирске песме на француском, мађарском и енглеском језику. Несумњиво је да је и овај корпус грађе допринео квалитету Грчићевог рада. Преводачка делатност обележила је такође Грчићеву сарадњу са још једним музичарем, учеником и гимназијским наследником, Исидором Бајићем. Не само што му се писмима учестало јављао током студија у Будимпешти, Бајић је посебно молио Грчића за помоћ када је сакупљао материјал за *Мађарски музички лексикон*, као и када је развијао идеју о покретању *Српске музичке библиотеке*, серије нотних издања намењене певачким друштвима, за коју је Грчић приређивао преводе текстова класичних хорова Баха, Хајдна и Шумана (в. Марјановић 2016: 36).

Раскошна палета Грчићевих музичких утисака са путовања по Словенији, Италији, Француској, Швајцарској, забележена у дневнику из 1911. године, вредна је посебне пажње (РОМС, М. 568). Готово свака од „станица” на овом путу остала је у Грчићевом сећању и по понекој музичкој импресији: у постојанској јами у Словенији, писац је са групом туриста певао чувену песму будницу *Напреј заставе славе* Даворина Јенка;⁶ у миланској велелепној катедрали „Дуомо” остао је под снажним утиском отпеваног парастоса за монсињора Анђела Кавалотија, који су извели певачи *a capella*, без пратње оргуља; у Женеви

⁶ „Словеначка народна химна” (с једном својом строфом), постала је после Првог светског рата и део хибридне државне химне Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Данас је актуелна словеначка државна химна *Здравица*, док је *Напреј* постала химна словеначке војске. Видети: Цветко 1952: 27–40; Ђурић Клајн 1956: 94–103; Prelić 2010: 239–259; Vesić 2013; Томашевић 2014: 197; Weiss 2016: 27–38.

је обишао позориште и концертну дворану, а у париском позоришту и слушао савног руског оперског певача Фјодора Шаљапина;⁷ у вечерњим терминима похађао је и симфонијске концерте на отвореном, са музиком Маснеа; на други дан Духова био је на богослужењу у Руској цркви у Паризу.

О истанчаном музичком укусу и, пре свега, изузетно богатом слушалачком искуству говоре и Грчићеве записи о репертоару Хрватског народног казалишта 1917. (РОМС, М. 1110), односно о концертној сезони у Загребу у првој половини 1918. године (РОМС, М. 1109). На више од две стотине страница исписани су утисци о оперској сезони хрватског позоришта, са посебним освртима на гостовања страних уметника. Грчић подробно коментарише различите аспекте извођења најпознатијих оперских остварења италијанских, француских и руских аутора – Белинија, Росинија, Доницетија, Пучинија, Вердија, Шарпантјеа, Делиба, Мусоргског. Описује позиције угледних уметника у појединачним оперским улогама, препознаје квалитет вокалне технике и степен њене усклађености са музичким изразом у конкретним деоницама, такође и умеће одабира адекватних улога у складу са сопственим темпераментом и певачким амбицијама извођача. Међу белешкама о концертној сезони у Загребу 1918. године издвајају се особито критичке опаске које показују да Грчић изузетно добро познаје дати музички репертоар и уметничке квалитете активних извођача, а такође и немачку музичку критику, коју неретко цитира.

Из Грчићевих рукописних бележница дознајемо и детаљне појединости о репертоару опере у Грацу (1873–1876), са одабраним детаљима у вези са поделом главних улога, као и цртице о репертоару и појединим активностима, нарочито путовањима ансамбала Српског народног позоришта током 1914. године (РОМС, М. 100). Засебну занимљивост представља група Грчићевих записа, објављених и у *Летопису Матице српске*, реферата о такозваним „посрбама” на репертоару Српског народног позоришта, међу којима су и подаци о извођењима популарних немачких комада-лакрдија, са музиком Аксентија Максимовића, Даворина Јенка и Исидора Бајића.

⁷ Грчић са посебним одушевљењем коментарише Шаљапиново певање и глуму, посебно извођење арије у 4. чину опере *Дон Карлос* Ђ. Вердија. Истиче уметников „капитални глас, дубок као потмула тутњава грмљавине из даљине, и силан и громак као заглашна рика грома у близини, уз то гибак, мек, сладак, читаво отме човеку свест” (РОМС, М 568, 97).

*

Низ је примера који је овом приликом изостављен, а који додатно осветљавају лик овог свестрано образованог човека, борца за унапређење статуса музике у школском систему рада, вишеструко активног на пољу промовисања музичке гране уметности као темеља општег друштвеног и духовног напретка међу Србима крајем 19. и почетком 20. века. О значају светосавских беседа Велике новосадске гимназије Грчић је написао:

„Гимназијски је подмладак добијао прилике, не само другима да предочи, него и сам непосредно, ма и делимице, осети, шта су лепо и узвишено створили и наши и страни музички великани, па да уме ценити сву дивоту, која лежи скривена међу бесцен-благом, што су га прикупили божији избраници, да њим човечанству племене срца, облагорођавају душе, припитомљавају нарави. То благо ваља познати, ваља га уважавати. А наш народ, ако икоји на свету, има урођених особина, које га те још како оспособљавају, да аперцепцијом уочи те прихвати и најскривеније красоте. Такав народ не сме остати без подстрека, без упутства.”

Несумњиво, Јован Грчић је својим укупним музичко-просветитељским делом дао врло значајан подстрек и „упутства” за напредак не само гимназијског музичког образовања, него и опште српске музичке културе и просвете.

Архивска грађа

Биографија Велимира Сперњака, у: Заоставштина Велимира Сперњака, Архив Музиколошког института Српске академије наука и уметности (МИ САНУ).

Јавор 1878: V, 1585; 1878: VI, 89–90; 1892: XIX, 256.

Грчић, Ј., *Каталог приватне библиотеке Јулке и Јована Грчића*, Рукописно одељење Матице српске (РОМС), М. 5516.

Грчић, Ј., *Из мог путног дневника*, путопис, рукопис, РОМС, М. 568.

Грчић, Ј., *Концерти у Загребу, 1918–1923*, РОМС, М. 1109.

Грчић, Ј., *Хрватско земаљско казалиште*, РОМС, М.1.110.

Грчић, Ј., *Такозване посрбе на репертоару Српског народног позоришта*, РОМС, М. 8.152.

Грчић, Ј., *Бележнице – Репертоар Српског народног позоришта*, РОМС, М.100.

Грчић, Ј., *Спомен на Јосифа у Мисиру*, РОМС, М.1647.

Остојић, Тихомир, *Дневник*, РОМС, М. 5901.

Писма Мирка Балубџића Јовану Грчићу, РОМС, 19.407, 19.411, 19.412, 19.415, 19.416, 19.417, 19.418, 19.419
 Писма Јована Грчића Тихомиру Остојићу, РОМС, 4.750, 4.751, 4.755, 4.770, 4.836.

Литература

- Аноним 1928: Преглед музичких дела што су изведена на четрдесетдевет Светосавских беседа од 1874–1927, у: *Споменица о педесетој Светосавској беседи*. Нови Сад: Мушка гимназија у Новом Саду, „Застава”, 34–42.
- Грчић 1928: Ј. Грчић, Новосадске гимназијске беседе. Кратак осврт на постанак им и развитак, у: *Споменица о педесетој Светосавској беседи*. Нови Сад: Мушка гимназија у Новом Саду, „Застава”, 16–26.
- Ђурић Клајн 1956: С. Ђурић Клајн, *Музика и музичари, избор чланака и студија*, Београд: Просвета.
- Ђурић 1996: Х. Ђурић, Музички живот, балови и беседе у Српској читаоници у Новом Саду, у: *Српска читаоница – Градска библиотека у Новом Саду: споменица 1845–1995*, 181–261.
- Марјановић 2016: Н. Марјановић, *Музика у српској документарно-уметничкој прози друге половине 19. века*, Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет, рукопис.
- Милановић 1994: Б. Милановић, Црквена музика у Српској великој гимназији у Новом Саду, Нови Сад: *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 15, 87–96.
- Милојевић 1928: М. Милојевић, У славу Српске Велике Гимназије у Новом Саду – поводом педесете гимназијске „Беседе”, у: *Споменица о педесетој Светосавској беседи*. Нови Сад: Мушка гимназија у Новом Саду, „Застава”, 5–15.
- Остојић 1914: Т. Остојић, Наша певачка друштва и народно просвећивање, *Летопис Матице српске*, 299, 3, 1–13.
- Пашћан 1960: С. Пашћан, Музичко васпитање, у: *Новосадска гимназија 1810–1960*. Нови Сад: Одбор за прославу 150-годишњице, „Будућност”, 99–107.
- Петровић 1991: Д. Петровић, Тихомир Остојић и српско појање, Нови Сад: *Свеске Матице српске. Серија уметности: грађа и прилози за културну и друштвену историју*, 7(20), 68–77.
- Петровић 2010: Д. Петровић (ур.), Тихомир Остојић и српска музичка баштина, у: *Православно српско црквено пјеније, по старом карловачком начину*. Нови Сад, Београд: Матица српска, Музиколошки институт САНУ, 9–17.
- Пушибрк 1910а: В. Пушибрк, 100 година из живота Српске правосл.[авне] вел.[ике] гимназије новосадске, у: *Споменица о стогодишњици Српс-*

- ке православне велике гимназије у Новом Саду (1810–1910), Нови Сад: Парна штампарија Ђорђа Ивковића, 19–40.
- Пушибрк 1910б: В. Пушибрк, Списак композиција приказаних на гимназијским светосавским беседама, у: *Споменица о стогодишњици Српске православне велике гимназије у Новом Саду (1810–1910)*, Нови Сад: Парна штампарија Ђорђа Ивковића, 124–132.
- Рибић 1996: Р. Рибић, Велимир Сперњак (1870–1948) – протојереј, композитор, мелограф, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 18–19, 199–206.
- Томашевић 1991: К. Томашевић, Тихомир Остојић и музичко просвећивање, Нови Сад: *Свеске Матице српске. Серија уметности: грађа и прилози за културну и друштвену историју*, 7(20), 82–89.
- Томашевић 2014: К. Томашевић, Даворин Јенко и Стеван Мокрањац. Биографски фрагменти. Прилог култури сећања, *Музикологија* 16: 195–209.
- Цветко 1952: Д. Цветко, *Даворин Јенко и његово доба*, Београд: Српска академија наука, Посебна издања, књ. ССI, Музиколошки институт, књ. 4.
- Prelić 2010: М. Prelić, Kako pamtимо Davorina Jenka, *Traditiones*, 39, 1: 239–259.
- Vesić 2013: I. Vesić, Davorin Jenko 'naš stranac' u kulturnom životu Beograda (1865–1914): kontradiktornosti etničkog koncepta nacionalnog identiteta, *Limes Plus* 2: 175–195.
- Weiss 2016: J. Weiss, Forward! – the First Slovenian National Anthem by Davorin Jenko, у: *Davorin Jenko (1835–1914). Prilozi za kulturu sećanja*, ur. Katarina Tomašević. Beograd: Muzikološki institut SANU, Nacionalni savet slovenačke nacionalne manjine u RS, 27–38.

Прилог бр. 1. Певачки хор, управа проф. Јована Грчића (1890)
(РОМС СХХI-13)

Nataša Marjanović

MUSIC AND EFFORTS OF JOVAN GRČIĆ IN THE
FIELD OF EDUCATION AND TEACHING

Summary

It is known that Jovan Grčić was a prominent professor in the Great Serbian Orthodox Gymnasium in Novi Sad, literary author and translator, the member of *Matica srpska*, the president of the Serbian Reading Room in Novi Sad and the member of the Serbian National Theatre in Novi Sad, the editor of numerous journals, calendars and yearbooks. In this paper his less famous activities in the field of music are presented, considering: 1) the music in Grčić's pedagogical work, 2) Grčić as a conductor and organizer and 3) the status of music in his literary work (critics, translations and editions).

The research is based on the archival material (personal Grčić's documents, his diary, correspondence, reports of the Novi Sad Gymnasium), periodicals and the legacies of several Grčić's contemporaries, pupils and collaborators. The significant base for interpretation and commentary of Grčić's role in the field of Serbian music culture and education in the late decades of the 19th and the first decades of 20th century is found in his work *Portrets from the letters* (1924–1926). These writings bring special light to his collaboration and relation with the prominent Serbian musical workers, composers and conductors (Tihomir Ostojić, Isidor Bajić, Jovan Paču, Mita Topalović, Dragomir Brzak, Stevan Mokranjac, Jovan

Ivanišević), also as a kind of a wider review of cultural and musical life in Novi Sad and other urban environment of Habsburg monarchy/Austro-Hungary, The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and The Kingdom of Yugoslavia.

Key words: musical education, the Great Serbian Orthodox Gymnasium in Novi Sad, choral music, *besede*, concerts, pedagogical work, writings about music